

Feeding your mind #32: Vem vill bli framtidens bonde?

Emilia Astrenius: Det känns ju verkligen att jag gör något viktigt varje dag jag kommer till jobbet. Jag producerar mat; någonting som folk behöver, och kommer alltid att behöva.

YCW: Men vilka vill producera framtiden mat, och vilka kan? Sedan länge blir Sveriges bönder allt färre, och gårdar och lantbrukföretag allt större och dyrare – och ägarskiften allt svårare.

Mona Geprägs: Det börjar på att bli bråttom, det tycker jag. Och inom en tioårsperiod så måste det liksom så måste det ha hänt någonting.

YCW: Framtidens bonde behöver hantera både stora och små, mjuka och hårda hinder. Men hamnar också i en bransch som formar vart vi är på väg, i de riktigt stora frågorna.

Helena Hansson: Jordbruksproduktion, livsmedelsproduktion, miljö, klimat, biologisk mångfald... allt det här hänger ihop! Det borde kunna engagera nästan varenda gymnasieungdom, tänker jag!

Välkommen till avsnitt 32 av Feeding your mind från SLU Future Foods podd Feeding your mind!

EA: Mina kossor, de är 400 stycken... så det är några damer att hålla koll på...(skratt)

YCW: Du kanske hör glädjen i rösten när Emilia Astrenius, 34-årig bonde på Lövåsa gård i Götene i Västergötland, visar några av alla sina svartvita mjölkkor som nyfiket kollar in besökaren innan de fortsätter att äta.

EA: Det är verkligen så här, att jag brukar alltid avsluta dagen med att gå ut hit till ladugården när alla andra har åkt, och bara blunda och lyssna. Det är ju väldigt härliga ljud. Jag blir alldeles varm inombords; för mig är det fortfarande det här "nyp i armen" – det här är mina kor! Det trodde jag verkligen inte för tio år sedan, att det skulle bli på riktigt. Det skulle ju bara vara en dröm som jag fick fortsätta drömma.

Med en mamma som var undersköterska och en pappa som jobbade i industrin hade Emilia ingen direktingång till livet som bonde. Ingen uppväxt på nå'n gård; inget lantbrukföretag att ta över. Men hon har alltid gillat djur, och hade tänkt bli veterinär. Så Emilia började på naturbruksgymnasium, och ett möte där förändrade hennes liv...

EA: jag ser det väl som såhär, att om inte jag hade råkat stöta på korna på naturbruksgymnasiet, så hade jag inte vetat att den här världen fanns. Och det är nog väldigt många ungdomar som har samma sak, att de vet inte ens att det är en möjlighet att kunna jobba inom de här yrkena. Det handlar om att skapa medvetenhet kring bondens roll.

Ja, i Emilias fall handlade det om att överhuvudtaget upptäcka att det här arbetslivet fanns. Men när hon väl upptäckt det, blev det också väldigt tydligt att drömmen om att bli egen lantbrukföretagare, sannolikt skulle stanna vid en dröm. Hur hon nu ändå håller på att ta över ett lantbrukföretag med ett tjugotal anställda, hundratals kor och tusentals grisar; det återkommer vi till strax. För Emilia visar ju att det *kan* gå, även om man startar utan koppling till lantbruket, och utan ett stort startkapital. Men först kan det konstateras att Emilias dröm om att bli egenföretagare i de gröna näringarna delas av väldigt många andra unga som vill in i branschen. Våren 2023 kom rapporten *Många vill, men få kan* från LRF Ungdomen. I den kartläggs attityder och framtidstro kring ägarskiften hos över 400 av LRF Ungdomens medlemmar.

Elisabeth Hidén: Om man inte kommer från lantbruksbakgrund, och du inte har jättemånga miljoner sparade, då ska du alltså gå in till banken och säga *"Hej, jag har hittat en trevlig lantbruksfastighet där man kan bedriva mjölk- eller kött- eller äggproduktion... jag behöver 35 miljoner."*

Det här är Elisabeth Hidén, ordförande för LRF Ungdomen. Drygt fyra av fem i deras undersökning såg brist på kapital som ett stort hinder att bli lantbruksföretagare. Att gå till banken och söka lån - inte lätt, konstaterar hon. För så klart frågar banken efter kostnadskalkyler; och ungefär så här blir svaret, enligt Elisabeth Hidén:

EH: Jag kommer att gå back några procent, jag kommer att ha extremt låg lönsamhet i relation till insatserna... så vi måste ju få upp lönsamheten, så att det matchar storleken på det kapital som måste ut.

I LRF Ungdomens rapport konstateras att det för 90 år sedan fanns nästan 430 000 jordbruksföretag i Sverige. Idag är den siffran 59 000. Allt färre känner en bonde, vilket ger dagens unga liten kunskap om lantbrukets olika jobb. Så – Elisabeth Hidén skulle vilja se att skolan pratade mer om jord- och skogsbruk, med både barn och äldre ungdomar. Och bönders administrativa börda måste lätta, menar hon. Veldig viktigt vore förstås att lönsamheten blev bättre, och så önskar hon att den allmänna bilden av bönder vore mer positiv. Några siffror till ur LRF Ungdomens undersökning kring hårda och mjuka hinder för framtidens bonde: 63% konstaterar att yngre inte kan matcha priset om någon äldre, mer kapitalstark bonde än intresserad av samma lantbruksföretag. 37% ser hindret att äldre lantbrukare inte släpper taget och släpper fram unga; och 15% vet inte hur man sätter igång processen för att få till ett ägarskifte. Och vid ägarskiften är en komplicerande faktor, som många lyfter fram, jordförvärvslagen. Problemet med den förklarar Helena Hansson, SLU-professor i nationalekonomi med inriktning mot jordbrukssektorns ekonomi.

HH:Där den kan stöka till det, det är att den innebär att jordbruksmark och skogsbruksmark endast får ägas av fysiska personer i Sverige. Nu finns det undantag till det där – det finns aktiebolag som äger jordbruksmark också. Men i princip fungerar lagen så. Då kan man inte överlåta aktierna, man måste överlåta marken istället. Och man kan heller inte ta in marken som en säkerhet i företaget när företaget lånar pengar, utan då behöver man istället låta privatpersoner som äger marken till exempel gå i borgen för företaget. Det här kan också leda till att man har sämre säkerheter när man ska ta lån. Men det stora problemet här också är att det är just den fysiska personen som behöver gå i borgen för företagets lån. Andra företag som kan drivas helt och fullt i aktiebolag, de har möjlighet att begränsa risktagande. Alltså företagaren kan begränsa risktagandet till att handla bara om de pengar man har satt in som aktiekapital i företaget. Det är liksom det man kan förlora vid en eventuell konkurs. Sedan finns det undantag till det här också, men dem behöver vi inte gå in på, för det blir lite väl tekniskt, tänker jag. Men i lantbruksföretag och skogsföretag – i alla fall små skogsföretag – så kan man då inte avgränsa hela den personliga risken man tar när man bedriver sitt företag genom att hålla det helt i ett aktiebolag. Utan marken kommer att ägas av en fysisk person som antingen bedriver hela företaget som enskild firma, eller som arrenderar ut marken till ett aktiebolag som sköter själva driften i företaget.

Och i lantbruksföretag är det i markerna som de riktigt stora värdena ligger, säger Helena Hansson.

HH: Precis. Det är där de stora värdena finns, det är där värdet som backar upp företaget finns... men det är också där som det stora kapitalet behöver in därför att det behövs mycket pengar för att köpa den här marken. Och jag tänker att om man kunde driva företagen där även marken ingår som en tillgång i ett aktiekapital, så skulle man också lättare kunna skapa deläggande kring

jordbruksföretagen, så att inte enskilda personer behöver stå för de här enorma kapitaltillgångarna som behöver in i företagen.

Ja, enorma kapitaltillgångar behövs in i lantbruksföretag som ska skapas eller tas över. Och i marken ligger de största värdena, och mark är förstås en god säkerhet som kan ge lägre ränta på de lån lantbrukaren måste ansöka om. Men; om du inte redan är utan vill bli lantbruksföretagare och markägare, då är det kärvt, konstaterar Per Lindblad, VD för Landshypotek Bank, en av många som ger lån till Sveriges bönder.

PL: Ja, alltså branscher som har en hög kapitalbindning och relativt svag lönsamhet hamnar naturligtvis sämst till när räntorna går upp. Jord- och skogsbruket, och framför allt jordbruket, har en väldigt hög kapitalbindning. Dels har vi kapitalbindning i ditt fastighetsägande, om du köper den idag. Sedan binder du väldigt mycket maskin- och djurkapital. Jämför du med en åkare som har en lastbil, så går den lastbilen 340 dagar om året, tio timmar per dygn; medan en tröska kanske används två veckor per år. Men det binder fortfarande ungefär lika mycket kapital.

YCW: Du, om det skulle komma någon person och vilja ta ett lån hos er för att ta över ett lantbruksföretag; hur ska de bästa förutsättningarna vara för att ni ska komma fram till att "Yes, vi ger lån här!"?

PL: Det är en person som har tänkt igenom hur han eller hon vill göra det här; som har räknat på sina tänka intäkter och sina tänka kostnader, och kan redovisa att man kommer faktiskt kunna bedriva verksamhet som ger ett överskott efter kostnader, så att det finns någonting kvar för att betala räntor och amortering.

YCW: Hur stor roll spelar det vilken gren man sig in i då; om det är grönsaksodling eller köttproduktion eller spannmålsodling, till exempel?

PL: Per se spelar det inte oss någon roll, utan det är företagen som bestämmer vilken företagsinriktning man vill ha. Och sedan bedömer vi om vi tror att företagaren har gjort en affärsplan som vi tror på. Det är det viktigaste.

YCW: Ja, med en riktigt bra affärsplan kan det alltså bli tummen upp. Men hur svårt är det att få banklån för att starta eller ta över ett lantbruksföretag idag?

PL: Det är svårt, både inom en familj att göra ett generationsskifte, och även att komma så att säga utifrån och köpa. Därför att avkastningen, alltså den lönsamheten som ligger i att äga en jord- och skogsbruksfastighet skulle jag säga – nu genar jag kurvorna - ligger någonstans mellan en och två procent, ibland tre kanske. Med de räntor vi har idag, nu rundar jag av en del... men säg att det lånet kostar fem procent, då. Det innebär att då kan du inte låna mer än 40-50-60%, om du ska kunna betala dina räntor. Om du räknar baklänges på det här... så måste du alltså ha en egen insats på nivån 50% för att verksamheten i sig ska snurra runt. Om man inte har en annan verksamhet som genererar pengar som kan hjälpa till och stötta upp det här ... så går det liksom inte att snurra en fullfinansierad jord- och skogsbruksfastighet idag med 100% lån.

YCW: Du sitter ju och ser det här ur bankperspektivet då... men hur ska man kunna få in den där foten, få det där lånet, kunna bli framtidens bonde?

PL: Ja, jag tror inte att det här bara är ett bondeproblem, utan all verksamhet som har en relativt svag lönsamhet kan inte bära så mycket skuld. Det är ju där det börjar, så om lönsamheten går upp i att vara bonde, då kan du låna mer pengar. Jag skulle påstå att det här är ett grundläggande problem för

branschen. Det är inte så att bankerna ställer sig tveksamma till att använda jord- och skogsbruksfastigheter som säkerhet. Det är liksom inte det som är problemet, utan problemet är lönsamhet. Som bank är du skyldig att kunna påvisa återbetalningsförmåga. Och återbetalningsförmåga innebär inte att sälja din fastighet, utan det är att påvisa att verksamheten orkar med att betala lånet. Annars så *får* en bank inte låna ut pengar! Oavsett om det är jord och skog, eller om det är ett rörmokeri eller något annat.

Lantbrukets låga lönsamheten är kärnproblemet, säger Per Lindblad, VD på Landshypotek bank. Med låg lönsamhet, svårt att få lån. Utan lån, ingen möjlighet att ta över. Så hur bär man sig åt då, för att ägarskiften ska kunna ske?

Tillbaka till mjölk- och grisbonden Emilia Astrenius på Lövåsa gård utanför Götene. Hon är inne på år fyra av tio i det gradvisa övertagandet av det aktiebolag som skapats för mjölk- och grisproduktionen här; för att få till ett ägarskifte; där Emilia tar över Lövåsa gård från Dag Arvidson.

DA: Det här är mitt föräldrahem. När vi flyttade tillbaka hit för trettio år sedan, jag och min fru, så skaffade vi ju barn, så vi har två barn. Ett barn är ekonom, och... killen är dataprogrammerare. Så de inte direkt intresserade i lantbruket, så. Nu jobbar ju faktiskt min son här en dag i veckan, så de är ju inte helt borta. Men det har inte varit tal om att ta över, i alla fall.

Så frågan gick till en av hans anställda – Emilia. Och det här är nu inget koncept som Dag Arvidson kommit på själv. Han har läst om det, och hört om andra som gjort så här; och nu testar han själv att på detta vis få till ett ägarskifte. Emilia tar över stegvis – i ett avtal som bygger på förtroende och massor med timmar ihop med jurister.

DA: Avtalet vi gjort bygger ju på tid, där vi kan expandera verksamheten, ta fram kapital genom verksamheten, som då betalar Emilias aktieköp. Grundtanken är att hon köper tio procent av aktierna varje år, och så undan för undan... vi tar tio år på oss. I grund och botten är det ett koncept som kallas *milk sharing*, som finns på Nya Zeeland och i Australien, där en yngre generation går in och arbetar och bygger upp sitt kapital genom arbete i mjölkproduktionen. Och sedan delar de på mjölkavräkningen, så till slut har de löst ut bonden och han har ju kunnat hänga kvar länge. Och det blir samma för mig; nu kan jag hänga kvar i detta på ett bra sätt, där jag arbetar med de grejer jag tycker är viktiga. Och jag kan lära Emilia att komma in i verksamheten på ett bra sätt. Det är många bitar att lära sig i det här! Praktisk produktion och ekonomi och redovisning och skatteregler och lagstiftade regler och... det är mycket, faktiskt!

YCW: Men vad skulle du säga är det viktigaste som skulle behöva ändras för att fler skulle känna att de ville göra det som Emilia håller på med nu, med din verksamhet?

DA: Det måste ju vara ett lönsamt företag, ett företag som håller på att gå i putten kan du ju inte putta över på en yngre, för då hamnar ju den i en väldigt svår situation! Så det måste ju vara en produktion som är lönsam. Det måste ju finnas en framtid i det också, att det finns expansionsmöjligheter... eller, det behöver ju inte bli större, men att det finns en affärsplan! Vi har arbetat mycket med vår affärsplan där vi har tittat framåt och vart vi vill. Och det kommer undan för undan nu, att vi ser att "Det här stämmer ju! Vi håller vår plan!"

YCW: Men tänker du inför framtiden, att för att få fler att vilja satsa på att leva och bo och verka på landsbygden med produktion av någon form av mat... är det de här stora, effektiva, lönsamma rationella enheterna, eller är det mångsysslarna som hittar en nisch och gör flera olika saker? Vad tror du lockar mest?

DA: Jamen, det ena utesluter ju inte det andra... det gäller att hitta sin väg att gå i detta. Det är så tydligt att när du har ett engagemang och älskar det du gör, så gör du ett bättre jobb! Det vet vi ju, och det är ju väldigt tydligt i det här. Så det kan mycket väl vara att du har en liten verksamhet och gör getost och lyckas med den... eller att du har en stor maskinstation eller. Jag tror det viktiga är att du brinner för det du gör, och gör det på ett bra sätt, alltså!

Podden Feeding your mind undrar I det här avsnittet vem som vill – och vem som kan – bli framtidens bonde, som producerar framtidens mat åt alla oss andra. Emilia Astrenius är en av dem; men bönder är en mycket liten, och minskande yrkesgrupp. Antalet jordbruksföretag i Sverige har minskat med 18% sedan 2010. Mer än var tredje jordbruksföretagare med enskild firma – som de flesta har – är 65 år eller äldre. Och knappt en fjärdedel är under 50 år, visar Jordbruksverkets statistik.

Mona Geprägs: Vi klarar oss ju inte utan lantbruket. Men våra areella näringar, både jord och skog, är ganska dåliga på att göra reklam för sig, kan man säga.

Mona Geprägs är universitetsadjunkt på SLU i Skinnskatteberg i Dalarna, på Skogsmästarskolan där. Fastighetsförmedling, värdering, redovisning och ekonomi är sådant hon undervisar sina studenter i. och hon säger att ungefär hälften av studenterna redan från början har en direkt koppling till skogsnäringen; som att familjen redan äger skog sedan generationer.

MG: Marknaden är ju liksom öppen, men priserna är ju höga och det är ju som i alla situationer där det krävs kapital och man kanske måste låna... det handlar om stora pengar.

YCW: Men om man som ung människa idag skulle vilja satsa på mjölk eller spannmål eller skog eller grönsaksodling – hur lika eller hur olika kompakt är det här hindret *”Jag vet inte hur jag ska få ihop kapitalet för att kunna få låna, för att kunna sätta igång!”*?

MG: Jaa... om man säger exempelvis för mjölk då, så krävs det ju stora arealer av jordbruksmark för både odling och betesdrift. Det kostar ju väldigt mycket pengar. Sedan har du ju liksom en verksamhet som också kostar mycket pengar och kräver stora insatser. Skogen är ju lite mer långsam, där har du ju ett ägande och vart åttionde eller vart hundra år så skogen mogen att tillgodogöra sig, kan man säga. Omloppstiderna är ju en väldigt stor skillnad, om du bedriver lantbruk med odling eller om du bedriver skogsbruk med virkesproduktion. Men det finns ju många ben att stå på där också, om vi tittar lite in i framtiden.

YCW: Hur menar du då?

MD: Ja, man pratar ju om att det ska bli möjligt med att man ska kunna få kanske en ersättning för att hålla biologisk mångfald på olika sätt, och kanske också sälja kolsänkor och sådana saker, det är nytt.

YCW: Men det vet ingen hur det blir med det, utan det är en förhoppning?

MD: Ja, det vet vi inte riktigt hur det blir, det är inget som är upparbetat, utan det ligger liksom framför oss...

Den äldre generationen är ofta obelånad, i stort sett, på sina fastigheter. Men när den yngre generationen ska ta över, så kan man väl tänka som så att oftast vill väl föräldrarna kanske ha en kompensation i alla fall; som en pensionsförsäkring eller en ersättning helt enkelt för att man avstår från skogen och lämnar den till nästa generation. Åtminstone där så brukar man behöva låna pengar, då.

YCW: Det du sa att den äldre generationen är obelånad, tänkte du då på dem som äger skog, specifikt?

MG: Jaa... lantbruket har liksom en tyngre börda med kapital. Ofta har man kanske gjort tillköp. Vi vet att gårdarna blir större och färre, så lantbruk med animalieproduktion, mjölk eller spannmålsodling har ofta köpt till under innehavartiden. Så lantbruken är kanske ofta mer belånade än vad skogsbruken är, på så vis.

Och apropå det Mona Geprägs säger här; tillbaka helt kort till Lövåsa gård och Dag Arvidsons kommentar till hur lantbruksenheterna växer och växer, och blir dyrare över tid...

DA: Hela infrastrukturen ändras ju hela tiden. Enheterna blir större hela tiden, du ska ha fler kor, fler grisar för att få lönsamhet på det... vilket gör det ännu svårare! För varje gång det dubblas så blir det ju ännu svårare för en ung att ta över en sådan verksamhet. Så det finns inga färdiga lösningar på det, utan... det får vi nog kämpa med. Du vet, när en sådan enhet kanske kostar 300 miljoner... det är inte så lätt att jobba ihop det! Det är en jättesvår fråga för framtiden.

Mona Geprägs: Ja visst; så är det!

YCW: Men att skogen är så lite belånad, hur kan man förstå det?

MG: Den är ju många gånger ärvd i generationer. Många också, av tradition på något lustigt vis... våra fastighetsägare är ju faktiskt väldigt gamla. Så man har ärvt av sin mor och far, och man äger kanske också tills man dör, och då ärver ju barnen och någon köpeskilling erläggs inte. Nu försöker man ju ändå styra det till att man får lite mer och bättre kontrollerade generationsskiften. Framförallt för att de som är unga och vill ta över, ska kunna göra det med goda förutsättningar, eller så bra som möjligt.

YCW: Det känns som om man pratar om generationsskiften och ägarskiften när man pratar om just lantbruket, men är det inte så att alla branscher har lite bekymmer i den där skarven just?

MG: Det tror jag absolut. En skoaffär, den kan man ju ha byggt upp, men det är inte säkert att det kanske lockar den yngre generationen på samma sätt som platsen där man faktiskt är född och uppväxt. Gårdar och jord och så, historiskt är det ju väldigt traditionstyngt; att det är någon av de yngre i släkten som faktiskt tar över, någon vill fortsätta att driva ett lantbruksföretag vidare. Och det kan ofta bestå av både jord och skog, men... man har växt upp så, och man är intresserad av att det ska fortsätta att vara så som det har varit. Det är ju liksom bundet i geografin.

YCW: Bland dem som inte redan är infödda i lantbruket på något sätt, de som man tänker kanske har allra svårast att komma in någonstans, är om du kommer från ett annat land och vill in i det svenska lantbruket. Har du någon tanke kring hur det går?

MG: Ja, det är också lite olika, beroende på vilken gren av lantbruket vi ska titta på. Det finns exempelvis ganska många holländare som startar eller tar över stora mjölkgårdar hos oss i Sverige. Men då har man oftast fått väldigt bra betalt för att avveckla sin egen verksamhet i Holland, och vill fortsätta som lantbrukare. Men marken finns inte i Holland, men den finns här. Så då har man kunnat investera i och ta över en verksamhet i Sverige istället. Så för mjölken så har det varit bra för oss. Vi har unga, driftiga företagare som kan fortsätta.

YCE: De har kapitalet, helt enkelt?

MG: De har kapital, och de har kunskap.

YCE: Men frånsatt om man kommer som kapitalstark utifrån, då?

MG: Jaa... ska du låna på banken måste du ha en tillräckligt bra affärsidé för att banken ska vilja låna ut pengar till dig. Så det är ju egentligen där det landar.

YCW: Jag tänker på den här så länge pågående trenden med färre och större enheter på landsbygden, kanske oavsett om det gäller skog eller spannmålsodling... ser du att det finns några målkonflikter i den utvecklingen, när man sätter det bredvid andra visioner och mål som finns för den svenska landsbygden?

MG: Ja men givetvis finns det det; alltså, mångfalden blir mindre, sätten att bruka blir mer monotona om det är en brukare på hundra hektar istället för tio. Jag tror att det blir mer sårbart när vi har större och färre än när vi har ett flertal mindre, som faktiskt kan ha lite olika recept på att lösa problem och kriser.

YCW: Det skulle bli mindre sårbart då och kanske mer överkomligt och lättare att komma in och bli lantbrukare om det var mindre enheter, och samtidigt så går det sedan länge mot större och färre – men ser du något som skulle kunna bryta den utvecklingen – någon ny faktor som bara ändrar förutsättningarna?

MG: Nja... lite vad jag kan tänka och faktiskt tror och hoppas, det är ju att det är på modet nu, lite av en "grön våg" igen... vi pratar mycket om småskaligt, vi pratar mycket om lokalt... Det går kanske att få lönsam verksamhet även om inte den är så stor! Man hittar liksom nischer så man kan bedriva på färre hektar. Jag tänker att man inte behöver vara stor drake, utan man kan vara mindre och leva gott på sitt företag, faktiskt.

YCW: Det finns flera framtids- och framgångshistorier – det behöver inte bara vara större och större, och mer och mer rationellt?

MG: Nej, jag tror inte det. På något sätt måste man ju komma till en vägs ände där också. Jag hoppas och tror på många yngre förmågor som kommer att vilja satsa på grön näring, på ett eller annat sätt. Vi behöver få in unga, nya friska krafter i lantbruket; för våra nuvarande lantbrukare, de börjar på att bli lite gamla! Och vi måste ju få mat på borden, och vi vill gärna ha den maten producerad lokalt och på ett rätt och riktigt sätt enligt vår lagstiftning, med både stränga djurskyddsregler och ett bra miljöarbete.

Ja, Mona Geprägs ser flera vägar för framtidens bonde; nischer och affärsidéer som bygger på en strömning i tiden kring småskaligt och närproducerat, till exempel. Vid sidan av de allt större, effektivare och dyrare enheter som annars dominerar produktionen. Oavsett vilken väg den enskilda lantbrukaren väljer; det behövs bland annat energi och envishet för att satsa framåt.

EA: Så här kommer det ju att vara i vår bransch framöver också, tror jag. Det är stora risker, och det är mycket som du kommer att få ge. Men frågan är; vad var det du missade om du inte gjorde det?

Tillbaka till Emilia Astrenius, som håller på att ta över det aktiebolag som skapats för att hon ska kunna ta över mjölk- och grisproduktionen här från Dag Arvidson. Men mark får som sagt, enligt jordförvärvslagen, inte ägas av aktiebolag, så tillsvidare är Dag fortsatt ägare av den. Men genom

det här upplägget får Emilia ändå chansen att bli den lantbruksföretagare hon så länge velat; och Dag fasar stegvis ut sitt eget engagemang och ägande, samtidigt som han ser företaget utvecklas vidare. Där de står idag är resultatet av en långdragen och komplicerad process.

EA: Med avtal och testamenten och äktenskapsförord... och vi behöver vara öppna för att kompanjonsavtalet är ett levande dokument. Vi har alltid tänkt att man vet aldrig vad framtiden visar, på något sätt. Det öppnar upp att om företaget skulle behöver en annan delägare eller ett annat koncept eller något annat, så är det öppet för diskussion i det avtalet. Vi har skrivit avtalet så att det alltid finns en väg ut- om du och jag på något sätt inte skulle vara överens, inte vara nöjda... eller om det händer oss någonting... då har vi det på papper, hur det ska gå till i sådana fall. Och det här är ju en jättemöjlighet för mig, som Dag har gett mig. Men det finns en plan för hur ska gå till om jag inte vill fortsätta, eller om du inte vill fortsätta med mig, Dag. Och det är det som är så viktigt att förstå, att även om låter som livstidsuppdrag, så finns en diskussion kring en väg ut.

Och från hårda hinder som omfattande administration, tvingande lagar och regler och omfattande byråkrati, glider Emilia och Dag nästan omärkligt över på de mjuka, men stora hinder som finns för nutidens och framtidens bonde. De här hindren hänger väl alla ihop, helt enkelt.

EA: Det händer saker i livet, oavsett om det händer en själv eller om det händer någon som är anställd... eller om korna blir sjuka, eller om likviditeten på hösten inte är bra... alltså, det är ju stora saker som händer i ens liv när man är lantbrukare, oavsett. Och jag tror absolut att vi pratar alldeles för lite om det också, utåt. Det ska se så bra ut, det ska gå med vinst och man säger bara när man har lyckats, men inte när det gick dåligt.

DA: Man hör ju sina kollegor nu, och särskilt de yngre, alltså. Det som har hänt i år här nu, med så dyra kostnader och fallande priser har ju satt många i en jättejobbig situation. Man går verkligen och gnager i detta; *"Vad fan ska jag göra? Jag har en sådan hög med fakturor och inga pengar!"* Och banken säger tvärnej bara! De ser ju precis vad som håller på att hända, så de har dragit åt handbromsen. Du kan inte komma in och bara låna lite mer just nu. Det är tufft.

EA: Jag tror att det blir väldigt ensamt, om man är chef eller företagare, att man sitter där... var ska man ventilera?

DA: jag har ju gjort resan att sett hur nära man är gränsen att det inte går längre. Där man har byggt upp allt runt sin egen person; att man fungerar och är där och kan göra det som du har satt dig för. Om du inte gör det då, då faller ju alltihop! Så man tar ju en jätterisk i det här, och allt hänger på att du ska orka med psykiskt den tunga resa som är när pengarna tar slut, myndigheterna är emot en och korna är sjuka... allt det där händer ju!

YCW: Det låter ju som ett jättebra skäl att göra något annat... om man är tjugotvå och funderar....?

DA: Ja, men samtidigt är det ju detta när du komme ut och går bland djuren där, och känner den fröjd det är att jobba med djur och människor. Den glädjen är ju värd mycket också... Ja, det är komplext (skratt)!

77% av över 400 svarande i LRF Ungdomens undersökning kring ägarskiften såg den psykiska påfrestningen i att vara borde som ett stort hinder för att ge sig in i branschen. Och mycket av press och stress handlar om ekonomin och den dåliga lönsamheten. Lönsamhet som måste kunna påvisas, för att banker ska ge lån. Men Mona Geprägs på Skogsmästarskolan i Skinnskatteberg, menar också att det idag finns brist på kunskap om lantbruksbranschen hos många banker.

MG: Ja, jag skulle faktiskt vilja påstå det. Det är jätteviktigt att man har en person som är kunnig i jord- och skogsbrukets beskattning, för att kunna hjälpa till och räkna på hur man ska kunna finansiera, och vilken ekonomi man har. För det skiljer sig från vanliga aktiebolag och så.

YCW: Men vad kommer det sig att det är brist på den kompetensen inom bankvärlden?

MG: Ja, det är väl som med bönderna också; för 50-60 år sedan, då kände alla en bonde. Idag är det inte riktigt på samma vis. Kompetensen för skog- och lantbruk, den är låg överallt i samhället, egentligen. Men på banken skulle det verkligen behövas lite fler som är duktiga och insatta i lantbrukets frågor. De tackar nej till bra kunder för att de inte riktigt förstår, kan man väl säga. Och lantbruket är ju i behov av att kunna få låna. Så det blir ju lite ett moment 22, att lantbruket inte har ett tillräckligt väl fungerande service för sin ekonomi.

YCW: Men för en ung, aspirerande lantbrukare utan kapital på fickan från början, så lär det blir nej oavsett vilken bank man går till?

MG: Ja, det handlar väl mycket om affärsplanen, tänker jag. Den måste ju presenteras, och det är ju alltid banken som fattar beslut beroende på hur den ser ut.

YCW: Och där kommer kompetensen in igen, att då måste man kunna avgöra om det här är en bra affärsplan eller inte?

MG: Definitivt. Det finns ju egentligen hur mycket som helst att diskutera, och beroende på vem man frågar så finns det ju säkert många olika svar på frågorna, tänker jag. Bankerna ser det liksom på ett sätt – men pratar vi om lantbrukare som faktiskt står inför den här situationen och försöker reda i hur man ska göra på bästa sätt, så finns det många svar att få där också, tänker jag.

YCW: Det kanske inte går att säga rätt och fel, utan det beror på perspektiv...?

MG: Ja...

YCW: Men är du optimistisk kring återväxten av lantbrukare som har en chans att ta sig förbi både hårda och mjuka hinder?

MG: Ja, det måste vi vara. Det kommer att öppnas dörrar som vi kanske inte känner till idag, för att underlätta det här generationsskiftet. Och att vi får ett ökat intresse från en yngre generation att bedriva verksamhet.

YCW: Hur akut är läget, om du skulle formulera det; att få till en förändring?

MG: Det har pratats om det i femton, tjugo år redan, så det börjar bli bråttom, det tycker jag. Inom en tioårsperiod; något måste det liksom ha hänt någonting. Någon förutsättning måste förändras för att det ska bli lättare och bättre.

En sak som är på gång, är att regeringen i november 2023 meddelade att den vill underlätta för ägarskiftet och förbättra tillgången till kapital för att göra jordbruket fortsatt livskraftigt och främja en ökad livsmedelsproduktion. Därför tillsattes i november 2023 en utredning som ska se över vissa bestämmelser i jordförvärvslagen; kring det där att lantbruksfastigheter normalt inte får överlätas från enskilda till bolag. Utredningen ska redovisas senast den 30 april 2025, och än så länge finns inte så mycket information kring det, säger Per Lindblad, VD på Landshypotek Bank.

PL: Det finns säkert en väldigt bra tanke bakom det där, men det jag läser, då ställer jag mig lite frågade till om det där överhuvudtaget kommer att hjälpa.

Varför inte? Därför att om mark skulle kunna köpas också av andra än fysiska personer, så driver det upp priserna, säger Per Lindblad.

PL: Och därmed går det åt ännu mer pengar, men lönsamheten kommer ju inte att gå upp bara för att det kostar mer pengar.

YCW: När verkligheten ser ut som den gör, hur tänker du: Vilka är sugna på att bli framtidens bönder?

PL: Ja, det tycker jag är en väldigt stor utmaning, och jag är tillbaka igen då i att det är ju svårt att attrahera både kapital och människor till en verksamhet som har en inneboende svag lönsamhet. Då handlar det ju om att man är övertygad om att det är det här man vill göra. Då kan det bli ett problem med återväxten, om jag uttrycker mig så.

YCW: Så om vi ska ha framtidens mat från framtidens bönder på hemmaplan i Sverige, så betyder det att framtidens konsumenter måste värdera maten högre egentligen då – för att nå den där lönsamheten som är grunden för precis allt?

PL: Ja, så är det.

Eller – ligger allt det på konsumenterna? Svaret beror på vem man frågar. Mona Geprägs, SLU i Skinnskatteberg, säger så här:

MG: Nja, jag vet inte helt och hållet riktigt... eftersom i den frågan är ju faktiskt EU är med och styr, med sina medel och med sin lantbrukspolitik, om vi ska kalla det så. Grundtanken i det är ju att lantbruket ska förse Europas befolkning med bra mat till ett bra pris. Och hur vi än bär oss åt, så kanske vi inte har samma förutsättningar här uppe i norr som man har nere i de tyska slättbygderna. Det kommer alltid att vara lite dyrare för oss med dyrare diesel och med dyrare arbetskraft kan man väl säga, och strängare lagstiftning i många delar. Vår mat kommer alltid att vara dyrare, och det har vi ingen kompensation för.

LRF Ungdomens undersökning om hårda och mjuka hinder för ägarskiftet var den första i sitt slag. Men ordföranden Elisabeth Hidén ser gärna fler framöver, för att följa hur attityder förändras över tid. Här och nu, är ett förslag från LRF Ungdomen ett extra stöd till unga, nya lantbruksföretagare; uppbyggt lite som studielån, med låg ränta och en bidragsdel.

EH: Kortsiktigt tycker jag att det skulle vara jättebra att få till någon form av etableringslån; låg ränta, en del bidrag... Sedan kan ju inte tanken och syftet i det långa loppet vara att vi bara ska ha enklare sätt att låna. Målet måste ändå vara att lönsamheten kommer upp så pass att vi kan amortera mer och ha mindre lån.

Vad säger då Helena Hansson, professor i nationalekonomi med inriktning jordbrukssektorns ekonomi, om en sådan modell; en sorts CSN-lån för att underlätta starten för unga lantbruksföretagare – framtidens bönder?

HH: Ja, det är en intressant tanke. Men som ekonom tänker jag att om samhället ska gå in och ge en bidragsdel till en specifik bransch, då behöver anledningen till det vara att det finns en så kallad "publik vara" i det hela – alltså, att det finns ett grundläggande marknadsmisslyckande där de här verksamheterna inte kommer fram ändå och får lån i den utsträckning som de skulle behöva, eller till de villkor som fungerar för dem. Och det är klart att när det gäller lantbruket så kan man tänka just

beredskapsperspektivet; att vi behöver kunna ha inhemsk produktion av livsmedel, för att vara säkra på att vi alltid har tillgång till livsmedel. Och skulle man lyfta den delen då som den här publika varan, så kanske det skulle fungera i förhållande till det här förslaget som du lyfte. Det behöver föras en diskussion i samhället om vad är det som är den här publika varan. Det skulle kunna vara beredskapsfrågan; det skulle också kunna vara lantbrukets bidrag till positiva miljönyttor, och så vidare – eller en levande landsbygd. Men i förhållande till andra typer av företag tror jag att det är väldigt viktigt att man kan motivera att här finns det just en publik vara som samhället så att säga betalar för. På samma sätt som utbildning också är en typ av publik vara; eller det finns en kraftig extern effekt kopplad till det. Ju fler som utbildar sig, desto mer utbildat är hela samhället och vi får ett bättre fungerande samhälle – vilket alla har nytta av. Det är en typ av positiv extern effekt, om jag skulle uttrycka det på ekonomispråk. Vilket också då motiverar CSN, till exempel. Man skulle behöva motsvarande diskussion då för lantbruket. Jag tror inte det skulle vara jättesvårt att ha den diskussionen, men man måste få upp de här sakerna till ytan så att man vet varför man då utvecklar en policy på det sättet.

YCW: Och så kanske frågan är hur långt det ska ha gått då, innan man ska kunna kalla det ett "marknadsmislyckande"?

HH: Exakt. Och man behöver också fundera på om det finns andra spärrar som gör att vi befinner oss där vi gör, och att det är svårt att ta över lantbruksmark och att det är många unga då som uttrycker att de inte riktigt vill. Om du väntar lite grann ska jag ta fram en artikel jag skrev om det för ett tag sedan...

Och Helena Hansson tar fram en artikel kring en vetenskaplig studie som ringar in ungefär samma hinder som LRF Ungdomens rapport;

HH: Det här gäller ett stickprov av företag, det är inte bara de unga... I en artikel från ett par år tillbaka ställde vi frågor om vad man uppfattar som hinder för att utveckla företaget på det sätt man önskar. Och vi ställde frågan just så, "på det sätt man önskar", för det finns andra anledningar till att vilja vara företagare än att bara gå med vinst, så att säga. Till exempel möjlighet att låta gården växa eller möjligheter till fritid, möjligheter för sysselsättningar och så, kan också vara viktiga anledningar, och vi lyfte på de frågorna, så att säga. Om vi sammanfattar, så var resultaten då att de största hindren för utveckling hos dem som svarade på enkäten, det var tillgång till finansiella resurser. Vinst är ju en del i det, men det är också tillgång till kapital när man vill utveckla företaget. Och så gårdens arrondering; och de här gårdarna är ju platsbundna; så det är klart att arronderingen kan man inte göra mycket åt. Det är klart att det går att utveckla till viss del, men den är ju också lite grann vad den är. Geografiskt läge var en annan aspekt som lyftes fram som ett hinder. Konsumentefterfrågan på produkterna man producerar... och sedan tillgång till resurser och möjligheter för generationsväxling var sådant som också nämndes som primära hinder.

Ja, hindren för utveckling står på rad. Men hur kan lantbrukets attraktionskraft öka? Många funderar förstås på det – och det här är Helena Hanssons reflektion:

HH: Lantbruket och matproduktionen står på något sätt mitt i centrum både för att kunna hantera klimatförändringarna och för att stoppa och begränsa klimatförändringarna, och även andra effekter på miljön. Och sedan också går det att koppla till livsmedelsförsörjningen, så lantbruket har ju en enorm betydelse och värde för samhället, på flera olika plan. Och man behöver börja prata om det på det sättet, för det här är ju de stora, riktigt utmanande samhällsfrågorna som vi har. Det är klart, jag är lite *biased* i det här; jag jobbar med de här frågorna hela tiden och jag tycker att de är otroligt

viktiga. Men jag tänker också att om vi kunde lyfta fram de här stora, övergripande, intressanta frågeställningarna, där jordbruksproduktion, livsmedelsproduktion, miljö, klimat, biologisk mångfald... allt det här hänger ihop! Det borde kunna engagera nästan varenda gymnasieungdom, tänker jag! Alltså, så viktiga och så intressanta är de här frågorna, och vi behöver lyfta de här frågorna till den här nivån att de är så otroligt viktiga och intressanta att prata om, och vara en del i att hantera lösningarna omkring.

Ja, en annan syn på lantbrukets roll, mitt i frågor som livsmedelsberedskap, självförsörjning och hållbar utveckling för klimat och miljö skulle kunna öka lantbrukets attraktivitet, menar Helena Hansson – även om det också är en bransch med låg lönsamhet och tung byråkrati. Och annat som sagts tidigare i det här avsnittet kring vad som skulle få fler att vilja bli framtidens bönder; allra helst, ökad lönsamhet förstås. Men kanske också nya ekonomiska stödformer och ersättningar – och mer kunskapsförmedling i skolan, och mer insikt i det omgivande samhället kring vad lantbruk är, gör och betyder. Och mer nytänk bland bönder; med mer inriktning mot nischer som inte handlar om så stora ekonomiska värden som det storskaliga lantbruket.

EA: Då tänker jag att jag går in och försöker kaka lite lunch...

På Lövåsa gård fortsätter vardagen bland mjölkorna. Medan Dag Arvidson som ägt och drivit gården i 30 år nu stegvis trappar ner och lämnar över, trappar Emilia Astrenius upp - för att inte bara vara nutidens bonde, utan också framtidens. Och hon gör det, medveten om risker och hinder; men också för att det här är det liv hon vill ha.

EA: Jag är så fast besluten om att det jag gör är viktigt. De här frågorna som vi pratar om inom hållbarhetsvärlden, det är ju någonting som vi jobbar med varje dag och har gjort under en längre tid. Så jag tänker att någon måste ju fixa maten – och jag vill vara här och göra någon skillnad.

Du har hört avsnitt 32 av SLU Future Foods podd Feeding your mind – om vem som vill bli framtidens bonde. Mer om framtidens mat hittar du alltid på slu.se/futurefood. Jag heter Ylva Carlqvist Warnborg, tack för att du har lyssnat.